BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIDA ATROF-MUHITGA NISBATAN ONGLI MUNOSABATNI VA EKOLOGIK MADANIYATNI SHAKLLANTIRISHNING AHAMIYATI

Xamzaqulova Shaxnoza Shuxrat qizi

GulDPI Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi magistranti

Annotatsiya. Ushbu maqola boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ta‘lim-tarbiya jarayonida ekologik madaniyatni tarbiyalash vazifalari asosida o‘quvchilarning ekologik ongi, ekologik tafakkuri, faolligi, maqsadlari rivojlanadi. O‘quvchilarda tabiatga shaxsiy munosabat bildirish, tabiat muhofazasi yo‘lida shaxsiy namuna va tashabbus ko‘rsatish, mustaqil ekologik faoliyatni tashkil etish qobiliyatlarini rivojlantiradi.

Kalit so‘zlar: Ekologik madaniyat, tabiat,su, yer, tuptoq, ekologik madaniyat, ekologik tarbiya, atrof-muhit, ekologik tarbiyalash.

Abstract. This article develops students' ecological awareness, ecological thinking, activity, and goals based on the tasks of cultivating ecological culture in the educational process of primary school students. It develops students' abilities to express a personal attitude to nature, to show personal example and initiative in the path of nature protection, and to organize independent ecological activities.

Keywords: Ecological culture, nature, water, land, forest, ecological culture, ecological education, environment, ecological education.

Аннотация: Данная статья развивает у учащихся экологическое сознание, экологическое мышление, активность и цели на основе задач формирования экологической культуры в образовательном процессе начальной школы. Она развивает у учащихся способность выражать личное отношение к природе, подавать личный пример и проявлять инициативу на пути охраны природы, а также организовывать самостоятельную экологическую деятельность.

Ключевые слова: Экологическая культура, природа, вода, земля, лес, экологическая культура, экологическое образование, окружающая среда, экологическое образование.

Ekologik ta’lim deganda, o‘quvchilarga berilishi lozim bo‘lgan tabiat bilan inson orasidagi munosabatlarni ifodalovchi bilimlar tizimi tushuniladi.

Ekologik tarbiya esa insonning atrof-muhitga nisbatan munosabatini tarbiyalashdir.

Ekologik ta’lim-tarbiya umumiy ta’lim-tarbiyaning yangi shakli va tarkibiy qismi bo‘lib, maktabda barcha fanlarni o‘qitishda amalga oshirilishi ko‘zda tutiladi. Ekologik ta’lim-tarbiyadan bosh maqsad ham yosh avlod atrof-muhit va uning muammolariga ongli munosabatni shakllantirishdan iboratdir.

Ekologik tarbiyalash jarayonida yoshlar tabiat boyliklarini tejab-tergashga, tabiatni muhofaza qilishga o‘rgatila boriladi. Atoqli pedagog V.A.Suxomlinskiy “Bolalarga jonim fido” asarida “ Men bolalar “Alifbe”ni ochib, birinchi so‘zini hijjalab o‘qishlariga qadar avval dunyodagi eng ajoyib kitob – tabiat kitobini mutolaa etishlarini istardim” deb ta’kidlaganidek, bu boradagi barcha ishlarni bolaning kichikligidanoq boshlash maqsadga muvofiqdir.

Ekologik tarbiyada o‘quvchilarni o‘z maktabini, yashaydigan muhiti-shahar va qishloq ko‘chalarini ko‘kalamzorlashtirish, mevala va manzarali daraxt ko‘chatlari ekish, xiyobonlarni, suv havzalarini ozoda saqlash, uy hayvonlariga qarash kabi ishlarda kuchi yetgancha qatnashishga jalb etish katta ahamiyatga ega.

Ekologik savoxonlik va madaniyat, avvalo, oiladan boshlanadi. Ekologik dunyoqarashni shakllantirishning negizi oiladagi tarbiyaga bevosita bog‘liqdir. Agar bu masala oilada to‘g‘ri yo‘lga qo‘yilmagan bo‘lsa, uni maktablarda, keyingi ta’lim bosqichlarida hamda mehnat jarayonlarida qaror toptirish qiyin bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ekologik tarbiya berishda milliy xususiyat va tomonlarga asosiy e’tiborni qaratish lozim. Bular: suv, yer, tuproq, havo muqaddas hisoblangan. Ota-bobolarimiz: “Suv - tabiat in’omi, hayot manbai”, - deb bejiz aytishmagan. Maktabda o‘quvchilarni ekologik tarbiyalashda bunday ma’lumotlarni berib borish o‘qituvchilarning asosiy vazifasi bo‘lmog‘i darkor. Atrof-muhitga, tabiat boyliklariga e’tiborsiz bo‘lish butun sayyoraga jiddiy zarar yetkazishi ma’lum. Inson bilan tabiat o‘rtasidagi muammolarni yechish zaruriyati tug‘ildi. O‘quvchilarda

ekologik madaniyatni shakllantirish, tabiat, atrof-muhit bilan qanday munosabatda bo‘lishni o‘rgatish pedagogika nazariyasi va amaliyotida dolzarb muammoga aylandi. Ayniqsa, umumta’lim maktablarida maktab partasidanoq tabiatga muhabbat ruhida tarbiya berishga astoydil kirishish zarur[12].

Ta’lim muassasalarida ekologik tarbiya berish mazmuni quyidagilarni o‘z ichiga oladi:

- atrof-muhit va uning shaxs ma’naviy dunyosiga ta’siri;
- tabiat va uning ahamiyatini anglash;
- tabiatga muhabbatni shakllantirishda maktab va oilaning hamkorligi;
- o‘z tumani, shaharini, qishloq va maktab hovlisini ko‘kalamzorlashtirishda, hatto sinf xonasidagi o‘simliklarni ham parvarishlashga qiziqtirish;
- oiladagi, maktabdagi tabiatni, o‘simliklar va hayvonot dunyosini e’zozlashga o‘rgatish;
- jonivor va qushlarni parvarish qilish;
-yoshlarni ekologik tarbiyalashda milliy an’ana va udumlarni qayta tiklash, ularga e’tiborni kuchaytirish.

“Avesto”da kishilarni ekologik tarbiyalash bo‘yicha quyidagi tadbirlar belgilangan: “Inson butun umri davomida suv, tuproq, olov, umuman dunyodagi jamiki yaxshi narsalarni pok va bus-butun asrashga burchlidir. Yer, suv, havo, olovni asrash qoidalarini buzgan kishi 400 qamchi urish jazosiga mahkumdir. Ota-bobolarimiz azalazaldan tabiatga yuksak mehr ko‘rsatishgan. Yurtni obod etishgan, ko‘chalarni, hovlilarni sarishta qilishgan”. Bundan ko‘rinadiki, azaldan tabiatga munosabat milliy qadriyatlarimiz bilan uyg‘unlashib ketgan.

Maktab o‘quvchilari ekologik tarbiya jarayonida quyidagilarni bilishlari zarur:

- tabiat haqida tushuncha;
- tabiiy muhit, tabiiy omillar va ular orasidagi bog‘lanish;
- tabiat boyliklaridan tejab-tergab foydalanish;
- tabiat boyliklarini muhofaza qilish;
- atrof-muhitni ifloslantirishdan saqlash;
- tabiatni kelajak avlodlar uchun tabiiy holda qoldirishga intilish.

Har bir inson ongida ekologik madaniyat qay darajada shakillansa, jamiyat ham shu darajada taraqqiy etdi. Shu bois o‘quvchilarda ekologik madaniyatni shakillantirishning samarali shakl va metodlarni ishlab chiqish, umumta’lim maaktabi o‘quvchilarining - kelajakda xalq xo‘jaligining turli sohalarida faoliyat ko‘rsatadigan mutaxasislarning ekologik madaniyatni shakillantirish g‘oyat dolzarb muammodir.

Boshlang‘ich maktab yoshidagi bolalarda atrofdagi tabiat bilan to‘g‘ri munosabatda bo‘lishga tayyorlik shakllanishi mumkin. Bunga quyidagilar kiradi:

[12] Iskandarovna D.T. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirish mazmuni. Scientific progress. 172-175.

- hissiy tomon - tabiiy dunyoga moyillik, hayratlanish hissi, ishtiyoq, uning ob’ektlariga nisbatan hissiy ijobiy munosabat, xatti-harakatlar motivlari, biznesga tayyorlik - turli xil nostandart ta’lim va ta’lim sohasida o‘z bilimlarini amalga oshirish qobiliyati, darsdan tashqari vaziyatlar, altruistik faoliyatda ishtirok etish istagi, xulq-atvorning “ichki” motivlarining boshlanishi fidoyilik va empatiyaning old sharti sifatida; intellektual tayyorgarlik - bolalarning tabiat haqida ma'lum darajadagi xabardorligi, bilim va kognitiv qiziqishlarning yosh darajasi, o‘zini ekologik madaniyat tashuvchisi sifatida anglash.

Keling, kichik maktab o‘quvchilarida tabiat bilan muloqot qilishda estetik his-tuyg‘ularni rivojlantirish uchun qanday ish qilish mumkinligini ko‘rib chiqaylik. Estetik tuyg‘ularni shakllantirishda eng muhimi o‘quvchilarning tabiat bilan tabiiy aloqasi va tabiatning dekorativ go‘zalligini idrok etishidir. Bular yorqin katta gullar, ba’zan o‘simliklarning barglari, ularning g‘ayrioddiy shakllari, hasharotlarning rang-barang ranglari, qushlar, qushlarning qo‘shiqlari va boshqalar. Tabiiy ob’yektlar bilan bunday aloqalar tabiatning o‘zi va sun'iy ravishda yaratilgan tabiiy muhit tomonidan ta'minlanishi mumkin. Ikkinchisida yopiq o‘simliklar muhim o‘rin egallaydi. Ular yilning istalgan vaqtida hissiy sohaga ta’sir qilishning muhim vositasidir, lekin ayniqsa qishda, tabiatdagi o‘simliklar yorqin dekorativ ko‘rinishini yo‘qotib, yo‘qolib ketadi. Ob’yektiv sabablarga ko‘ra o‘quvchining tabiat bilan aloqasi cheklangan bo‘lsa, hasharotlar, qushlar qo‘shiq aytmaydi. Estetik tarbiya uchun bebaho, deyarli cheksiz muhit - bu atrofdagi tabiatning o‘zi. Bu kech kuzgacha gulzorlarda gullaydigan manzarali o‘simliklar bo‘lishi mumkin. Hali yalang‘och zaminda birinchi gullaydigan o‘simliklar erta bahorda jonli zavq keltiradi. Yorqin moviy osmonda asta-sekin suzib yuradigan bulutlar ham his-tuyg‘ularning ifodasidir. Tushunish qiyinroq - tovushlar va harakatlarning go‘zalligi. Ammo bu go‘zallik bilan nafaqat kichik maktab o‘quvchilarini, balki maktabgacha yoshdagi bolalarni ham tanishtirish mumkin. Bahorda biz qushlarning rang-barang qo‘shiqlarini tinglaymiz va harakat qilamiz ularning xorda lark, starling, tit, chumchuq va kakukning ovozlarini taniydilar. Agar ta’lim muassasasida qushlar bo‘lsa, siz ba'zan ularni tinglashingiz mumkin. Kichik maktab o‘quvchilariga his-tuyg‘ularini ifoda etishning o‘ziga xos usullarini tanlash imkoniyati beriladi. Tabiatni o‘rganish bo‘yicha darslar bunday turli xil faoliyat turlari uchun imkoniyatlar yaratadi: tabiat to‘g‘risidagi bilimlarni shakllantirish jarayonida bola o‘z faoliyat turida aniqroq ifodalashi mumkin bo‘lgan kuzatuvlarning to‘g‘riligi va to‘liqligini ko‘rish muhimdir. u uchun afzalroq. Ushbu yondashuv, shuningdek, individual ijodkorlik va tasavvurning yuqori darajada namoyon bo‘lishiga yordam beradi.

Xulosa .Shunday qilib, ekologik fikrlash uchun odamning tabiatdagi nojuya harakatlari natijasida yuzaga keladigan ekologik vaziyatlar yoki muammolarni hal qilish uchun fikrlash operatsiyalarining yo‘naltirilganligi katta ahamiyatga ega bo‘ladi. Ekologik bilimlar ekologik fikrlash uchun bazich, asos bo‘lib xizmat qiladi. Ekologik bilimlar -bular tabiiy sabab-oqibat bog‘liqliklari va qonuniyatlari haqidagi bilimlardir.

Demak, aynan ekologik bilimlar tabiiy fanlarning mazmunini ochib beradi va jarayonlarni, bu jarayonlarning natijasi sifatida jonli tizimlarning o‘ziga xosliklarini tushunishga imkon beradi. Faqatgina ekologik fikrlash pozitsiyasidan turib dunyo, borliq, atrof-olam yaxlit bir butun sifatida qabul qilinishi mumkindir.

Foydalanilgan boshqa adabiyotlar.

1. O‘zbekiston Respublikasi “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun, 2020-yil.
2. Xo‘janazarov O‘, Mirsovurov M., “Ekologiya va barqaror taraqqiyot ta’limi” Toshkent-2014.
3. Iskandarovna D.T. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyani shakllantirish mazmuni. Scientific progress. 172-175.
4. Isaqulova N. “Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida ekologik tarbiyaga oid tushunchalarni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari”. Toshkent, 2011.